

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
یازده	پیشگفتار ویراست ۲
۱	پیشگفتار چاپ ششم
۴	پیشگفتار چاپ چهارم
۶	مقدمه
۹	فصل اول: کلیات
۹	آموزش و پرورش و انواع آن
۱۳	بررسی تاریخی مفهوم برنامه درسی و برنامه آموزشی در ایران
۱۵	مفهوم برنامه‌ریزی درسی
۱۶	مفهوم برنامه آموزشی و برنامه‌ریزی آموزشی
۱۷	انواع برنامه‌ریزی آموزشی
۱۷	برنامه‌ریزی ارشادی و دستوری
۱۸	ارتباط میان برنامه‌ریزی درسی، برنامه‌ریزی آموزشی و ...
۲۰	پرسش و تمرین
۲۰	پی‌نوشتها
۲۱	فصل دوم: سطوح برنامه‌ریزی آموزشی
۲۱	مقدمه
۲۳	برنامه‌ریزی آموزشی در سطح فراکلان
۲۵	برنامه‌ریزی آموزشی در سطح کلان
۲۶	مراحل برنامه‌ریزی آموزشی در سطح کلان
۲۷	تبیین وضع موجود
۳۱	شناخت نقاط قوت و ضعف
۳۲	نقاط قوت
۳۳	نقاط ضعف

صفحه	عنوان
۳۳	تدوین برنامه
۳۴	انتخاب اهداف
۳۷	انتخاب خط‌مشیها
۳۷	تعیین اولویتها
۳۹	تهیه برنامه عمل
۶۷	تصویب برنامه
۶۷	اجرا، نظارت، ارزیابی و تصحیح برنامه
۶۸	الگوهای ارزشیابی
۷۰	ارزیابی کارایی درونی
۷۵	ارزیابی کارایی بیرونی
۷۵	پرسش و تمرین
۷۸	پی‌نوشتها
۸۱	فصل سوم: برنامه‌ریزی آموزشی در سطح خرد، مؤسسه و اصلاح و نوآوری
۸۱	برنامه‌ریزی آموزشی در سطح خرد
۸۳	زمینه‌های پیدایش برنامه‌ریزی آموزشی خرد
۸۴	مزایای برنامه‌ریزی آموزشی خرد
۸۵	محدودیت‌های برنامه‌ریزی آموزشی خرد
۸۶	مراحل برنامه‌ریزی آموزشی خرد
۸۸	برنامه‌ریزی آموزشی در سطح مؤسسه
۹۱	مراحل برنامه‌ریزی آموزشی در سطح دبیرستان
۹۵	برنامه‌ریزی در سطح دانشگاه
۹۶	مراحل برنامه‌ریزی در سطح دانشگاه
۱۰۰	برنامه‌ریزی برای اصلاح و نوآوری آموزشی
۱۰۱	توجیه و تبیین ضرورت اصلاح
۱۰۱	تعیین قلمرو اصلاح یا نوآوری
۱۰۲	ایجاد تشکیلات سازمانی
۱۰۲	انجام مطالعه و تحقیق
۱۰۳	تهیه پیش‌نویس طرح
۱۰۳	نظرخواهی از گروه‌های ذی‌ربط، ذی‌صلاح و ذی‌نفع

صفحه	عنوان
۱۰۳	اجرای آزمایشی
۱۰۴	اجرای سراسری
۱۰۴	رویکردهای برنامه‌ریزی برای اصلاح و نوآوری آموزشی
۱۰۴	رویکرد خرد
۱۰۵	رویکرد کلان
۱۰۶	رویکرد فراکلان
۱۰۷	برنامه‌ریزی راهبردی (استراتژیک)
۱۰۷	پیشینه تاریخی
۱۰۷	کاربرد برنامه‌ریزی راهبردی در حوزه بازرگانی و بخش دولتی
۱۰۸	کاربرد برنامه‌ریزی راهبردی در حوزه آموزش
۱۰۹	برخی از ویژگیهای برنامه‌ریزی راهبردی
۱۱۱	فرایند برنامه‌ریزی آموزشی راهبردی
۱۱۱	تحلیل نظام آموزشی
۱۱۴	تدوین سیاستهای جدید آموزشی
۱۱۴	انتخاب هدفها و اولویتهای آنها
۱۱۵	مشخص کردن چهارچوب هزینه‌ها
۱۱۵	تدوین نظام پایش (نظارت) و بازنگری
۱۱۷	نگارش سند برنامه و تصویب آن
۱۱۸	پرسش و تمرین
۱۱۸	پی‌نوشتها
۱۲۰	فصل چهارم: مبانی و اصول برنامه‌ریزی آموزشی
۱۲۰	مقدمه
۱۲۱	مبانی برنامه‌ریزی آموزشی
۱۲۱	مبانی اقتصادی برنامه‌ریزی آموزشی
۱۲۲	مبانی اجتماعی برنامه‌ریزی آموزشی
۱۲۴	اصول برنامه‌ریزی آموزشی
۱۲۵	اصل جامعیت
۱۲۵	اصل مشارکت
۱۲۶	اصل تعهد

صفحه	عنوان
۱۲۷	اصل واقع بینی
۱۲۷	اصل استمرار در ارزشیابی
۱۲۸	اصل توجه به نوآوریها
۱۲۸	اصل ضرورت تجدیدنظر مستمر در سیاست گذاریها
۱۳۱	رهنمودها
۱۳۱	مطالعات آینده نگرانه
۱۳۱	گفتگو با مسئولان سیاسی جامعه
۱۳۲	انعطاف پذیری در برنامه ها
۱۳۲	توجه به کیفیت
۱۳۲	پژوهش و مدیریت اطلاعات
۱۳۳	پرسش و تمرین
۱۳۳	پی نوشتها
۱۳۵	فصل پنجم: رویکردهای برنامه ریزی آموزشی در سطح کلان
۱۳۵	مقدمه
۱۳۶	رویکرد برنامه ریزی نیروی انسانی: پیشینه
۱۳۷	شیوه های برنامه ریزی نیروی انسانی
۱۳۹	روش تخمین نیروی انسانی
۱۴۱	روش پیش بینی نیروی انسانی
۱۵۳	محدودیت های رویکرد برنامه ریزی نیروی انسانی
۱۵۴	اصلاح روش برنامه ریزی نیروی انسانی
۱۵۵	رویکرد هزینه - فایده
۱۵۶	هزینه های آموزش و پرورش
۱۵۶	هزینه های بخش دولتی
۱۵۸	هزینه های بخش خصوصی
۱۵۹	منافع سرمایه گذاری در آموزش و پرورش
۱۶۰	منافع فردی و غیرمستقیم سرمایه گذاری در آموزش
۱۶۱	منافع اجتماعی سرمایه گذاری در آموزش
۱۶۱	تحلیل هزینه - فایده در آموزش
۱۶۳	انتقادهای نظری نسبت به تحلیل هزینه - فایده در آموزش

صفحه	عنوان
۱۶۴	نتیجه گیری
۱۶۴	رویکرد تقاضای اجتماعی
۱۶۶	پرسش و تمرین
۱۶۶	پی نوشتها
۱۶۹	فصل ششم: الگوهای برنامه ریزی آموزشی
۱۷۱	الگوهای برنامه ریزی آموزشی
۱۷۲	الگوی عقلایی
۱۷۳	الگوی تعاملی
۱۷۴	زیرمجموعه های الگوهای عقلایی و تعاملی
۱۷۶	پرسش و تمرین
۱۷۶	پی نوشتها
۱۷۹	ضمائم
۱۸۳	واژه نامه انگلیسی - فارسی
۱۸۶	واژه نامه فارسی - انگلیسی
۱۸۹	نمایه
۱۹۱	نام نامه

پیشگفتار ویراست ۲

تهیه و اجرای برنامه توسعه به وسیله برنامه‌ریزان اتحاد جماهیر شوروی سابق در دهه ۱۹۲۰، زمینه کاربرد برنامه‌ریزی توسعه از جمله برنامه‌ریزی آموزشی را در سایر کشورها فراهم کرد. در آن سالها برنامه‌ریزی آموزش و پرورش و آموزش عالی در قالب برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و به صورت مرکزی تهیه و اجرا می‌گردید. این رویکرد برنامه‌ریزی به ویژه در دهه ۱۹۶۰ در سایر کشورها از جمله کشور ما مورد اقبال قرار گرفت، به طوری که در سال ۱۹۶۰ با همکاری کارشناسان دفتر منطقه‌ای یونسکو در آسیا و اقیانوسیه^۱، طرحی بلندمدت (بیست ساله) برای همگانی کردن آموزش ابتدایی در کشورهای منطقه آسیا از جمله ایران تهیه شد و به این سان استفاده از روشها و اصول برنامه‌ریزی آموزشی در نظام آموزش و پرورش این کشورها رواج پیدا کرد. لیکن، خوش‌بینیهای اولیه نسبت به این رویکرد برنامه‌ریزی، در کشورهای مذکور و دیگر ممالک در حال توسعه، بنا به دلایل گوناگون پس از گذشت یکی دو دهه افول کرد، در نتیجه شماری از کشورها به بهره‌گیری از دیگر رویکردهای برنامه‌ریزی از جمله رویکرد برنامه‌ریزی خُرد تمایل پیدا کردند.

با آغاز قرن بیست و یکم و وقوع تحولات اقتصادی اجتماعی و بروز انتظارات جدید، استفاده از رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی (استراتژیک) که در اواخر نیمه دوم قرن بیستم در کشورهای غربی متداول شده بود، در بسیاری از کشورهای به اصطلاح رو به رشد نیز، به عنوان رویکردی نسبتاً نوظهور، مورد توجه قرار گرفت. یونسکو هم به نوبه خود برای کارشناسان برنامه‌ریزی آموزشی این کشورها چندین کارگاه و

---

1. UNESCO, Regional Office for Education in Asia and Pacific

دوره آموزشی به منظور معرفی این رویکرد برگزار کرد تا کارشناسان این حوزه، استفاده از چنین رویکردی را نیز در کنار دیگر رویکردهای برنامه‌ریزی آموزشی در کشورهای خود تجربه کنند.

بر این اساس، ضرورت آشنا نمودن دانشجویان رشته علوم تربیتی با این رویکرد برنامه‌ریزی، ایجاب می‌کرد که در چاپ حاضر به طور اجمال برخی از مباحث کلیدی برنامه‌ریزی راهبردی مورد بحث قرار گیرد تا به این طریق زمینه ترغیب و تشویق دانشجویان به مطالعه بیشتر درباره این رویکرد برنامه‌ریزی فراهم شود. ان شاءالله.

بهرام محسن پور

پیشگفتار چاپ ششم

از زمانی که در سرزمینهای تحت قلمرو اسلام، مؤسساتی مانند دارالعلم، مدرسه، مکتب‌خانه و ... به قصد آموزش معارف دینی و تعلیم سایر علوم به‌وجود آمد، بنیان‌گذاران این مراکز با دوراندیشی و درایت به تدارک فضا و تجهیزات مورد نیاز این نهادهای آموزشی توجهی وافر داشتند و به تأمین هزینه معیشت دانش‌پژوهان و استادان همت می‌گماشتند. به‌عنوان مثال، مؤلف کتاب *تاریخ آموزش در اسلام*، درباره آینده‌نگری بنیان‌گذار یکی از این نهادهای آموزشی، چنین می‌نویسد:

«شریف‌الدین (م. ۴۰۶ هجری) در بغداد بنیادی آموزشی ساخت که آن را «دارالعلم» می‌خواندند. این بنیاد دارای کتابخانه‌ای بود سرشار و نیک سامان یافته. دانشجویان برای بهره‌وری از مجموعه عالی کتابخانه و شنیدن درس پایه‌گذار آن بدان‌جا روی می‌آوردند. از خزانه‌داری شخصی شریف‌الدین هزینه‌های کامل دانشجویان پرداخت می‌شد»^۱.

با گذشت زمان و وقوع رخداد‌های سیاسی و انتزاع ایران از سایر سرزمینهای اسلامی و تشکیل یک حکومت مستقل در این سرزمین، گسترش علوم و معارف و تأسیس نهادهایی برای تعلیم و توسعه آموزش، همچنان مورد توجه اهل علم و فضیلت ایرانی بود و مراکز آموزشی متعددی در جای‌جای این کشور بنیان‌گذاری شد.

نکته حائز اهمیت در این میان، حاکمیت اندیشه آینده‌نگری در تأسیس این مراکز و بهره‌گیری از تفکر برنامه‌ریزی در اداره امور این نهادهاست. افزون بر شواهد تاریخی موجود، سفرنامه‌های آن دسته از جهانگردانی که از این مراکز بازدید

---

۱. احمد شبلی، *تاریخ آموزش در اسلام*، ترجمه محمدحسین ساکت، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۱، ص ۱۵۶.

کرده‌اند، مؤید رعایت موازین برنامه‌ریزی و آینده‌نگری در تأسیس و اداره این مراکز است. به‌عنوان مثال، کنت ژولین دو ریشوار فرانسوی که در آغاز نیمه دوم سده نوزدهم میلادی از ایران بازدید کرده است در گزارش خود از وضع نهادهای آموزشی در ایران چنین می‌نویسد:

«سوادآموزی در ایران از آزادی کامل برخوردار است و دولت در آن هیچ وارد نمی‌شود. من ادعا می‌کنم که در هیچ کشور دیگری و در هیچ زمانی سروسامانی کامل‌تر از آنچه در ایران است برای آموزش نتوان یافت. ... برای مدارس بالاتر - که به آنها مدرسه گویند - بناهای خوب ساخته‌اند که حیاط آن چهار گوشه درختکاری شده، حوض در میان و در کنار اتاقها قرار دارند ... مدارس تهران اینهايند: مدرسه مروی، مدرسه دارالشفاء، مدرسه صدر و ... اکنون از سازمان درونی مدرسه مروی که نمونه این مدارس است و شیوه اداره آن برایتان بگویم. این مدرسه ۱۶۰۰ تومان در سال درآمد دارد که از اجاره بیست دکان، یک بازارچه، سه باغ، یک ده و دو حمام به‌دست می‌آید ... درآمد سالانه مدرسه به مصارف زیر می‌رسد: متولی ۱۶۰ تومان، اساتید ۸۰۰ تومان، روحانی وابسته ۸۰ تومان، هزینه خرید کتاب ۳۰ تومان، حقوق کتابدار ۲۴ تومان، سرایدار ۱۸ تومان و مخارج گوناگون ۲۴ تومان. آن چه باقی می‌ماند بین ۴۰ تا از طلبه‌های مدرسه تقسیم می‌شود. آموزش آزاد میوه طبیعی چنین سازمانی است که در آن حقوق اساتید از پولی پرداخت می‌شود که هیچ‌کس در آن دخالت و نفوذ ندارد و کمک مالی تنها به آنها می‌شود که تنگدست‌اند و کمک مالی به‌صورت مستمری است تا دریافت‌کننده را سرافکنده نسازد».^۲

با توجه به آنچه در بالا گفته شد، آینده‌نگری و به تعبیر امروز برنامه‌ریزی برای آموزش که از گذشته‌های دور در کشور ما متداول بوده، ایجاب می‌کند که امروزه نیز متولیان نظام آموزشی، بیش از پیش به بهره‌گیری از دستاوردها و روشهای برنامه‌ریزی توجه بنمایند و نهادینه کردن آن را در نظام آموزشی وجه همت خویش قرار دهند. همچنین از دانشجویان علوم تربیتی علاقه‌مند به حوزه برنامه‌ریزی

۲. ژولین دو ریشوار، سفرنامه ایران، ۱۳۷۸، ص ۱۰۷-۱۱۱.

آموزشی انتظار می‌رود که دامنه آگاهی و مهارت خویش را در این رشته گسترش داده، به تخصص خود در این باره بیفزایند. بدون تردید، رجوع به منابعی که در این زمینه به زبانهای انگلیسی و فرانسه وجود دارد، می‌تواند کارساز و راهگشا باشد و آنها را در این خصوص مدد رساند، لذا برای آگاهی چنین دانشجویانی فهرستی از کتابهای حوزه برنامه‌ریزی آموزشی و درسی که در دهه‌های اخیر به وسیله مؤسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی وابسته به یونسکو منتشر شده است، به صورت ضمیمه در آخر این چاپ کتاب آورده شده که امید می‌رود مورد استفاده آنان قرار گیرد. ان شاء الله.

بهرام محسن پور

پیشگفتار چاپ چهارم

با وجود اینکه پیشینه برنامه‌ریزی آموزشی و تهیه برنامه‌های توسعه آموزش و پرورش و نیز آموزش عالی در قالب برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، در کشور ما به دهه ۱۳۲۰ برمی‌گردد، اما باید دهه ۱۳۴۰ را شروع فعالیتهای نظام‌مند برنامه‌ریزی آموزشی و نیز سرآغاز انتشار مقالات و کتابهای برنامه‌ریزی آموزشی در ایران دانست.

در خلال دهه ۱۳۴۰ تعدادی مقاله و کتاب ترجمه و تألیف شد که از آن جمله می‌توان به کتاب: *بحران جهانی تعلیم و تربیت* تألیف فیلیپ کومبز، از انتشارات یونسکو ترجمه حسن صفاری و کوکب صفاری اشاره کرد.

در دهه ۱۳۵۰ انتشار کتاب و مقاله در قلمرو برنامه‌ریزی آموزشی به صورت یک حرکت جدی آغاز گردید؛ به ویژه ترجمه فارسی برخی از انتشارات «مؤسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی»^۱ وابسته به یونسکو، به این حرکت شتاب بیشتری بخشید. در کنار کتابهای ترجمه شده، چند اثر تألیفی نیز مانند *مبانی برنامه‌ریزی آموزشی* تألیف دکتر یحیی فیوضات و *برنامه‌ریزی آموزشی از دیدگاه توسعه اقتصادی و اجتماعی* تألیف دکتر پرویز نیساری انتشار یافت و به این ترتیب به معرفی مباحث برنامه‌ریزی آموزشی به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های علوم تربیتی کمک شایانی شد.

در دهه‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ نیز شماری کتاب برنامه‌ریزی آموزشی از زبانهای انگلیسی و فرانسه ترجمه شد که ذکر عنوان همه آنها از حوصله این نوشتار خارج است. افزون بر کتابهای ترجمه شده، تعداد قابل ملاحظه‌ای مقاله در قالب چهار جلد دانشنامه

---

1. International Institute for Educational Planning

اقتصاد آموزش و پرورش^۱ در اوایل دهه ۱۳۸۰ منتشر شد که همه این آثار به نوبه خود ادبیات برنامه‌ریزی آموزشی را غنا بخشیدند. با این حال کمبود کتابی که دربرگیرنده مباحث اصلی درس برنامه‌ریزی آموزشی باشد، همچنان احساس می‌شد. از این رو نگارنده به منظور تألیف کتابی که دانشجویان بتوانند از آن به‌عنوان منبع اصلی درس برنامه‌ریزی آموزشی استفاده کنند، طرحی را تهیه و تسلیم «سمت» کرد که خوشبختانه طرح مذکور مورد تصویب قرار گرفت و مسئولیت تألیف متن مورد نظر به اینجانب سپرده شد.

به لطف خدای بزرگ کار تألیف به انجام رسید و متن مذکور در سال ۱۳۷۹ از سوی «سمت» انتشار یافت. گذشت چهارسال از چاپ کتاب و نیز طرح پیشنهادهایی از سوی استادان و دانشجویان، نگارنده را بر آن داشت تا کتاب را مورد تجدیدنظر قرار دهد و مطالب جدیدی را به آن بیفزاید. خوشبختانه توفیق افزودن مباحث جدیدی نصیب شد و متن تجدیدنظر شده برای چاپ چهارم آماده گردید.

اینک که مجموعه حاضر برای بار چهارم به زیور طبع آراسته می‌شود، وظیفه خود می‌دانم به عنوان ادای دین از همه مؤلفان و مترجمانی که از آثار آنان سود برده‌ام و مجالی برای یاد نام آنها در اینجا نیست، سپاسگزاری کنم. زیرا اگر آثار قلمی این بزرگواران نبود، اثر حاضر، تهیه نمی‌شد. امید است این وجیزه ناچیز، دانشجویان و خوانندگان عزیز را سودمند افتد و به‌عنوان خدمتی کوچک به نظام تعلیم و تربیت کشور، مورد قبول خداوند سبحان قرار گیرد و موجبات خشنودی حضرت ولی عصر (عج) را فراهم کند. ان شاء الله.

بهرام محسن پور

---

۱. عنوان این چهار جلد دانشنامه که به اهتمام آقای مهندس عبدالحسین نفیسی و به‌وسیله پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش در خلال سالهای ۱۳۸۰-۱۳۸۲ منتشر شده است، به این شرح است:

۱. اقتصاد آموزش و پرورش عمومی، جلد اول، ۱۳۸۰.

۲. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی آموزش عمومی، جلد دوم، ۱۳۸۲.

۳. رابطه آموزش و بازار کار و اقتصاد آموزش فنی و حرفه‌ای، جلد سوم، ۱۳۸۲.

۴. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی آموزش فنی و حرفه‌ای، جلد چهارم، ۱۳۸۲.

مقدمه

از همان نخستین روزهایی که پیامبر اکرم محمد مصطفی (ص) رسالتش را آغاز کرد و مسئولیت هدایت امتش را عهده‌دار شد، پیروان دین خدا را به خواندن کتاب آسمانی و تدبر در آن فراخواند و طلب علم را بر مسلمانان فریضه شمرد. یاد دادن و یاد گرفتن از نظر رسول گرامی چندان با اهمیت بود که پاداش هر اسیر جنگی‌ای که می‌توانست ده تن مسلمان بی‌سواد را سواد آموزد، رهایی از بند و دستیابی به آزادی بود. بدین سان، تعلیم و تربیت در میان مسلمانان ارج فراوان پیدا کرد و سبب بالندگی و پیشرفت آنان شد.

شاید بتوان گفت سنت ارج نهادن به تعلیم و تعلم که از عصر پیامبر (ص) برای مسلمانان به یادگار مانده بود، پس از سیزده قرن الهام‌بخش نمایندگان مردم ایران در مجلس شد؛ بدین ترتیب که درباره تعلیم و تعلم دو اصل در متمم قانون اساسی صدر مشروطه گنجانیده شد که دولت را به تأمین امکانات آموزشی برای مردم مکلف کرد. اگر ما به مسئله تأمین فرصت‌های تحصیلی از منظر بین‌المللی بنگریم، متوجه می‌شویم که اعلامیه جهانی حقوق بشر، مصوبه سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸، دولت‌ها را به تأمین حق آموزش برای ملتها فرا می‌خواند و از تعلیم و تربیتی سخن به میان می‌آورد که موجبات رشد شخصیت انسانها را فراهم سازد.

با توجه به نقشی که آموزش و پرورش در رشد و تعالی انسانها دارد و با عنایت به اینکه تأمین آموزش برای همگان یکی از حقوق انسانهاست، مسئولان هر جامعه‌ای ملزم‌اند که فرصت‌های آموزشی لازم را برای کودکان، نوجوانان و جوانان آن جامعه فراهم کنند و پیشاپیش به تمهید مقدمات و تدارک امکانات آموزشی لازم برای افراد واجب‌التعلیم دست یازند.

بدون شک چگونگی تدارک امکانات و تأمین نیازهای آموزشی جامعه، مستلزم برنامه‌ریزی است؛ یعنی آنان که مسئولیت اداره نظام آموزشی جامعه را بر عهده دارند، اگر از روشها و اصول برنامه‌ریزی آموزشی بهره گیرند، بهتر می‌توانند برای تأمین فرصتهای آموزشی برای مردم و نیز منطبق کردن این امکانات و فرصتها با انتظارات جامعه اقدام کنند.

برنامه‌ریزی آموزشی به مفهوم جدید آن شاخه‌ای از علوم تربیتی است که نزدیک به یک قرن از عمر آن می‌گذرد. این دانش جدید در خلال چند دهه اخیر کاربردی گسترده در آموزش و پرورش کشورها یافته است؛ به طوری که امروزه جزء لاینفک مدیریت آموزش و پرورش رسمی تلقی می‌شود.

برنامه‌ریزی آموزشی از سویی مدیران و مسئولان نظامهای آموزشی را در اداره و اصلاح دستگاه تعلیم و تربیت مدد می‌رساند و از سوی دیگر، شیوه‌ها و الگوهای را در خصوص توسعه آموزش و پرورش به منظور تأمین نیروی انسانی مورد نیاز جامعه ارائه می‌دهد؛ به عبارت دیگر، برنامه‌ریزی آموزشی دارای دو وجه درونی و بیرونی است؛ یعنی آنجا که تجزیه و تحلیل، پیش‌بینی و نحوه تأمین نیازهای نظام آموزش و پرورش مطرح است، اصول و روشهای برنامه‌ریزی درونی به کار گرفته می‌شود. اما هر وقت ایجاد پیوند بین آموزش و پرورش و نیازهای جامعه به نیروی انسانی مطرح نظر باشد، برنامه‌ریزی بیرونی منظور است؛ از این رو، در برنامه‌ریزی آموزشی، تعلیم و تربیت با اقتصاد، جامعه‌شناسی، جمعیت‌شناسی، آمار، روان‌شناسی، مدیریت و غیره گره می‌خورد و دانشی میان‌رشته‌ای به وجود می‌آورد که کاربرد آن می‌تواند در استقرار یک نظام آموزش و پرورش کارآمد مؤثر واقع شود.

همان‌طور که گفته شد، از آنجا که برنامه‌ریزی آموزشی، به‌ویژه در بعد بیرونی آن ارتباط نزدیکی با برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد، در فصل اول درباره برنامه‌ریزی توسعه و شاخصهای توسعه به اختصار بحث می‌شود. آنگاه به‌طور گذرا به نقش آموزش در توسعه اشاره خواهد شد. در فصل دوم، تاریخچه برنامه‌ریزی آموزشی به‌طور اعم و برنامه‌ریزی آموزشی به‌طور اخص در

ایران مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

از آغاز دهه ۱۹۶۰ تاکنون که متخصصان برنامه‌ریزی آموزشی تلاش خود را برای مدون کردن مباحث اساسی برنامه‌ریزی به‌ویژه با مباشرت یونسکو آغاز کرده‌اند، معرفی و تبیین چهار مبحث عمده برنامه‌ریزی، یعنی روشها، اصول، رویکردها و الگوها مورد توجه نویسندگان و منتقدان این حوزه قرار گرفته است. از آنجا که چهار مبحث مذکور از جمله مباحث اساسی این رشته به‌شمار می‌روند، موضوعهای یاد شده به ترتیب در فصلهای سوم تا هفتم بحث خواهد شد. همچنین روش تهیه برنامه آموزشی، یعنی مسائل برنامه‌ریزی آموزشی در وجه درونی، در فصل سوم مطرح خواهد شد. در فصل چهارم، برنامه‌ریزی آموزشی در سطح خرد و مؤسسه‌ای بررسی می‌شود. در فصل پنجم، برنامه‌ریزی آموزشی در سطح کلان مطالعه خواهد شد. در فصل ششم، چند اصل کلی از اصول برنامه‌ریزی آموزشی بررسی می‌شود. سرانجام در فصل هفتم الگوهای برنامه‌ریزی آموزشی مطرح خواهد شد. بدون شک، این مباحث می‌تواند فتح بابی در این زمینه باشد؛ از این رو دانشجویان باید به کتب و منابع گوناگون انگلیسی و فرانسه مراجعه کنند و به معلومات خود درخصوص برنامه‌ریزی آموزشی عمق بخشند. ان شاء الله.

بهرام محسن پور